

Список використаних джерел

1. Булатов М. Філософія І. Канта та деякі тенденції розвитку Європейської філософії // Філософська думка. – 2004. – №5. – С. 3–13.
2. Єрмолаєнко А. Автономна етика І. Канта та морально-правова проб лематизація природи // Філософська думка. – 2009. – №6. – С. 115–130.
3. Кант І. Критика чистого розуму / Іммануель Кант // Філософія: Хрестоматія / Упоряд. І. Демчик. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000. – С. 94–102.
4. Панич О. Еммануїл Кант та Томас Рід про здоровий глузд та його місце у філософії // Філософська думка. – 2004. – №5. – С. 23–44.
5. Попов М. І. Кант та тернисті шляхи аксіології // Філософська думка. – 2004. – №5. – С. 14–22.
6. Шиян О. Феноменологічне розуміння істини та «Критика чистого розуму» // Філософська думка. – 2008. – №6. – С. 165–171.

In this article the author analyses E. Kant's philosophy for value reference in scientific knowledge which rests on the pedagogical activity.

Key words: *pedagogic, knowledge, problem, practical activity.*

УДК 371 (09) (477.8)

Чепіль М.М., Савчин Г.М.*

ІДЕЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ФІЛИПЧАКА

У статті розглянуто національні цінності у творах краєзнавчої тематики й історичних нарисах Івана Пилиповича Филипчика (1871 – 1945) – педагога, письменника, громадського діяча Галичини. Звернуто увагу на зміст національно-патріотичного виховання дітей та молоді, ідею соборної України, патріотизм, любов до рідного краю, знання рідної мови, моральні аспекти формування патріотичних почуттів у сім'ї.

Ключові слова: *І. Филипчик, національно-патріотичне виховання, історичні нариси, твори краєзнавчої тематики, патріотизм.*

Помітним досягненням історико-педагогічної науки в Україні за роки державної незалежності став суттєвий прорив у вивченні, об'єктивному аналізі та оцінці науковцями-дослідниками нашої історичної минувшини, що дало змогу підняти цілий пласт української педагогічної культури, переосмислити діяльність різних громадсько-освітніх і педагогічних товариств, повернути із забуття імена багатьох подвижників національно-культурного поступу українців кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. Як підкреслює О. Сухомлинська, педагогічна думка “завжди персоніфікована – на ній лежить відбиток особистості її носія з його смаками, поглядами, віруваннями та уподобаннями” [3, с. 37]. Саме тому теоретична спадщина кожного з педагогів заслуговує на детальне вивчення, науково обґрунтовану оцінку, і має стати важливим джерелом збагачення теорії та практики сучасної освіти.

З огляду на це, надзвичайно актуальним є дослідження педагогічних поглядів і громадсько-просвітницької діяльності одного з визначних представників когорти українських педагогів – Івана Пилиповича Филипчика (1871 – 1945). У національно-культурному та освітньому житті першої половини ХХ ст. він посідає особливе місце: талановитий учитель, активний громадський діяч, дослідник у галузі історії українського шкільництва.

Творча спадщина Івана Филипчика, відомого українського письменника, культурно-освітнього діяча першої половини ХХ ст., заслужено повертається із забуття, стає надбанням

* © Чепіль М.М., Савчин Г.М., 2012

української історії та культури. Його багатогранна діяльність, творча спадщина привертають увагу науковців-дослідників. З'явилися ґрунтовні літературознавчі праці (П. Сорока, Б. Денисюк, окрім того, його ім'я наведено в окремих історико-краєзнавчих, етнографічних розвідках (С. Оксененко, В. Семчишин). Аналіз просвітницької і письменницької діяльності І. Филипчика, зміст його творів, частково розкрито у працях І. Дибко-Филипчак, Р. Коритко, Я. Радевича-Винницького та інших. Однак детальний аналіз джерельної бази засвідчив, що така важлива компонента його подвижницької праці як педагогічна концепція патріотизму розкрита недостатньо з погляду цілісності і повноти.

Мета статті – висвітлити педагогічну концепцію патріотизму Івана Пилиповича Филипчика та її роль для українського освітнього простору.

У силу політичних обставин, що склалися в Україні впродовж багатьох десятиліть, до когорти невідомих постатей потрапило ім'я Івана Пилиповича Филипчика, відомого у першій половині ХХ ст. письменника, педагога, активного громадського діяча. Його культурно-освітня діяльність і педагогічна спадщина є ще мало дослідженою. Закономірно, що в умовах Української незалежної держави творчі надбання й сама постать І. Филипчика привернули увагу багатьох дослідників української педагогіки, вчителів, журналістів, громадських діячів.

В основу теорії і практики виховання у краї була покладена національна ідея. Національні і загальнолюдські цінності розглядалися як невіддільні складові єдиного процесу. Виховання молоді мало сформувані національно свідомих активістів-патріотів. Для реалізації цієї мети педагоги використовували різноманітні методи і засоби. Серед них особливе місце займає творчий доробок І.Филипчика. У його історичній прозі почесне місце посідає проблема державотворення Галицько-Волинського князівства, внутрішня та зовнішня політика князів. Ідеалізуючи образ Галицької держави, акцентуючи увагу на розумних, свідомих діях князів, він пише цикл нарисів: “Княгиня Романова”, “Дмитро Детько”, “Будівничий держави”, “Іванко Берладник”, “Над Калкою”.

Яскравою гранню його непересічного таланту стала багата історико-літературна спадщина. З-під пера письменника-педагога вийшли такі історичні твори, як “Княгиня Романова”, “За Сян!”, “Будівничий держави”, “Іванко Берладник, або Пропаща сила”, “Дмитро Детько”, “Кульчицький – герой Відня”, “Анна Ярославна – королева Франції” та ін., які за своїм змістом виступають потужним джерелом національно-патріотичного виховання молодого покоління, утвердження державницьких ідей. Він – автор низки соціально-психологічних повістей – “Сила волі”, “За вчительським хлібом”, “До праці українська молодь”, “На нових шляхах”, “На розмові з минулим” та ін., цінних для аналізу історичного тла, умов життя української людності галицького краю.

У нарисі “Княгиня Романова” виділяється князювання Романа Мстиславовича та його синів Данила і Василька, які автором уособлюють консолідацію, гідне виконання своїх обов'язків як керманців держави. В образі князя Романа педагог змальовує “державотворця”, за якого “почала розцвітати державна велич” [9, с. 25], саме таких керівників упродовж багатьох століть бачить суспільство.

Через моральне виховання, на думку І.Филипчика, формуються громадянські цінності, ідеї соціальної гармонії, обов'язки перед суспільством. Моральні почуття, дотримання етичних принципів носить постать княгині Романової, про яку Ірина Дибко-Филипчак сказала так: “Незламність княгині Романової стало дороговказом для молодих українок-матерів” [9, с. 8]. Особливо акцентується увага на розумних рішеннях княгині після смерті її чоловіка, “своїм умом та державницьким хистом княгиня полонила серця бояр”. Далекоглядна освічена княгиня бачила державу сильною тільки тоді, коли буде взаєморозуміння, а своїх синів повчала, “що варта сила буде в єдності, любові і братерстві” [9, с. 158]. Розумне слово матері завжди було дороговказом для синів, які, високо оцінюючи її освіченість, говорили: “Ваше слово все для нас буде законом...” [9, с. 158].

Для підкреслення локального патріотизму автор виділяє сюжет, пов'язаний із боярськими замахами на княгиню Романову та переїзд “до Сянока, стратегічно важливого міста на заході нашої держави”, в якому залишилося гаряче серце і любов до всього свого [9, с. 66]. Підсилення колоритності міст Галичини Самбора та Стрия, викликало великий інтерес в читача, вони приваблювали увагу княгині Романової, тут вона зупинялась, а Львів “став осередком держави” [9, с. 82].

Батьківський приклад, материнська опіка та бажання бачити свого сина справжнім керманічем держави оправдано Данилом Галицьким. І.Филипчак порівнює Данила Галицького, вдягненого у військовий одяг, до “святого Михаїла”, а риси характеру відповідають свідомому державотворцю, доброму організаторові військових справ [7, с. 105]. У випадку війни проти татар (1223 р.) князь Галицько-Волинської держави зумів військово підготувати князів Давньоруської держави для досягнення спільної мети – подолати ворога. Ідея локального патріотизму простежується в організації військового полку на Сяноцькій землі, яке в ході війни, на річці Калка, виділилося “найбільше” своєю силою та відвагою.

Для підсилення локального патріотизму автор вводить свій домисел і вважає, що Дмитро Детько родом із Лемківщини, “стерезе цього Сянока, як “ока в голові”, щоби ні один чужинець там не посилювався” [6, с. 103]. Саме з цієї землі обрано вмілого порадника, працюючого вчителя для князя Юрія II, який вимагав від нього працюючості, відданості своєму народу, “золотого серця для підданих” [6, с. 68]. Правління Юрія II, його успішні дії як керівника держави пов'язані з Дмитром Детьком, який своїм розумом, життєвим досвідом сприяє у будівництві держави, вболіває за долю України. Ставши радником князя, допомагає йому у подоланні внутрішніх проблем, а також вважає, що особиста поведінка князя виховує мужнє і сильне покоління людей.

Патріотизм, свідомо розумів педагог, пролягає через знання рідної мови, прагнення “добре говорити по-українському, уважати на наголоси” [6, с. 68]. Цього прагнув і князь Юрій.

І. Филипчак порушував проблеми патріотичного виховання у галицькій родині, розглядав цінності сімейного виховання, взаємини між батьком і сином. На прикладі родини Д.Детька педагогом втілені ідеали сім'ї, любові до дитини і сприймання її “єдиною потіхою” [6, с.26]. Батьківські настанови пам'ятаються довго, а в майбутньому переростають у концепцію життя. Релігійний світогляд, вважав автор, збагачує людську душу, і це підтверджується словами Офки, дружини князя Юрія II, “в церкві моя насолода, радість, моя душа радіє, як іду до церкви на Богослужіння” [6, с. 99]. Освіта, шкільництво, на думку І.Филипчак, має вплив на виховання молодого особистості, розвиток її здібностей, тому княгиня Офка “на своєму дворі заложила школу для дівчат. Вчила вишивати, мережати, шити” [6, с. 107].

Зазначимо, що нарис “Дмитро Детько” набув великої популярності серед читачів, уривками друкувався у газеті “Наш лемко”, привертая увагу рецензентів. На сторінках газети “Наш прапор” зазначено, що автор докладно простежив тодішню історичну хвилю та відобразив її, можливо, “найвірніше”. А у зверненні до читачів наголошується: “кожний, хто хоч трішки цікавиться історією наших останніх князів й тодішньою Галицько-Волинською державністю, повинен прочитати цю повість”.

Праця І.Филипчак “Будівничий держави” була видана при активній допомозі о. Романа Луканя, який, високо оцінюючи працю, писав: “вказує, як нам потрібно працювати, служити і любити свою вітчизну” [5, с. 7]. Князя Володимирка, який з метою консолідувати державу переніс свою столицю з Перемишля до Галича, І. Филипчак назвав “будівничим держави”, відстежуючи через призму історії його моральні якості, політичні орієнтири та прагнення. Цю повість високо оцінив у 1935 р. І. Герасимович. Рецензент зауважив, що “вона має велике суспільно-виховне значення для нашого громадянства і зокрема для молоді” [1, с. 345].

Рівень життя Галицької держави часів Володимирка І.Филипчак охарактеризував словами: “це була одна в тому часі держава в Європі”. Галицьке князівство протиставляється

Київському князівству, в якому на той час правив Всеволод Ольгович. Між правителями цих князівств відбувається довготривала суперечка, яка у майбутньому породила війну проти Володимирка Угорщини. Автор не описує хід цієї війни, а про перемогу “будівничого держави” сказав так: “без жодних втрат вдалось перемогти”. Згадано автором і про взаємини князя Володимирка із суздальським князем Юрієм Долгоруковим, які були побудовані шляхом одруження сина Володарка Ярослава Осмомисла із Ольгою Довгорукою.

Виховне значення має введення історичної постаті Івана Ростиславича, який прозваний істориками Іваном Берладником, оскільки Іванко Берладник – це образ людини, яка зовсім не прагне хорошого майбутнього для своєї держави, а намагання захопити владу, переростає у постійні конфлікти та війни у державі. І.Филипчак з метою проведення гендерного виховання вводить образ дружини Івана Берладника, Горислави, яка сприяє у розв’язанні держаних справ, переконує, допомагає порадами своєму чоловіку.

Педагог-історик багато уваги приділяє державотворчій політиці князя Ярослава Осмомисла, його відданості ідеалам держави, служінню своєму народові (нарис “Іванко Берладник”). До цього він закликав бояр, військо, які з цікавістю його слухали, “дивуючись його мудрості”. Князь також запевняв, що кожний з нас є творцем своєї держави і “з себе повинен викресати вогонь”. Прямою протилежністю до князя Ярослава Осмомисла був Іванко Берладник, в якого були інші державницькі наміри, бо впродовж свого життя він перебував у військових походах, якими заважав правити князям Галицько-Волинської держави [7]. Із багатьма історичними подіями пов’язується діяльність князя Іванка Берладника і нерідко автор міфологізує цю постать. У цьому нарисі автор розповідає про Ярослава Осмомисла, про час його правління, політику, філософію життя. Ярослав Осмомисл отримав владу князя Галицько-Волинської держави після смерті свого батька князя Володимирка. Він спільно із князем київським Ізяславом організував військовий похід проти Ярослава Осмомисла. У цій битві князь Осмомисл виступав першим і показав приклад “посвяти за Вітчизну”.

І.Филипчак у випадку неадекватних дій Іванка Берладника наділяє Ярослава Осмомисла великою стриманістю та особливою батьківською любов’ю до брата, який звертається до нього зі словами: “Возлюбім друг друга”. Саме такими словами завершилися довготривалі непорозуміння, суперечки між братами. Подорож Іванка Берладника зі своїм відважним військом та радником Яр-Бусовичем до Суздаля, описана автором, демонструє низький рівень культури життя суздальців. Там Іванко Берладник налагоджує контакти із Юрієм Долгоруковим, допомагає йому у військових походах, допомагає захопити владу в Київському князівстві Але у відповідь за це все Юрій Долгорукий був ув’язнений. Це була помста за кривди, спричинені його зятеві – Ярославу Осмомислу.

Важливим моментом є виховання Ростислава, якого мати Горислава вчила, крім чеснот, також любові до рідного краю, посвяти для нього. Можемо стверджувати, що образ Іванка Берладника має глибоке виховне значення для кожного громадянина держави, а приклади з його життя та поведінка вчать бути патріотом своєї держави, рідного краю, дотримуватися правових норм культури, бути Людиною. І. Филипчак підкреслював, що незгода і сварка – це найбільші вороги нашого народу.

Отже, обґрунтовані педагогом, письменником, громадським діячем Галичини зміст етнічного патріотизму і його роль та місце у формуванні особистості, є важливим джерелом збагачення теорії й практики виховання учнівської молоді у сучасних умовах.

Виховання особистості, світоглядне бачення і розуміння дійсності зумовлене багатьма чинниками, факторами, зокрема, людським. Людина за своєю суттю повинна вирізнятися своєю принциповістю, неординарністю, гармонійністю, розумінням виконання своїх обов’язків перед державою та суспільством. І.Филипчак свідомими громадянами бачить князів Давньоруської держави, принципи життя яких вибудовані на основних закономірностях виховання. Кожного із князів автор наділив рисами любові до свого краю, відда-

ністю і мужністю, національною свідомістю, високим розумом та інтелектуальними здібностями, а приклади з життя князів мають глибокий виховний аспект.

Крізь призму часу правління князя Володимира Великого читач отримує можливість пізнати побут і життя русичів, родинні зв'язки з Європою. Культурне надбання нації, архітектурний стиль храмів, вишуканість соборів Київської Русі, завжди привертало увагу іноземців і це, на думку автора, активно спостерігається за князів Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Політичні взаємини Володимира Великого з Польщею, Німеччиною переконують у тому, що зовнішня політика князя була далекоглядною, а після дипломатичних зустрічей з чеськими послами наставала “тільки вічна та щира любов” [4, с. 65].

Важливим для патріотичного виховання є ретроспективна розповідь про національно-визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького, основні досягнення у ході війни (1648 – 1657 рр.). Автор також згадує і про трагічні наслідки Переяславської угоди.

Належну увагу педагог приділяє вихованню та освіті козаків на Запорізькій Січі. Зокрема, на прикладі Ю.Кульчицького показує зразкового учня січової школи, в якій діти навчалися та виховувалися на ідеалах козацької педагогіки.

Історичний нарис “Кульчицький – герой Відня” активно читався тодішньою національною елітою, друкувались рецензії у провідних періодичних виданнях. А сам І.Филипчак в одному з листів до педагога Б.Заклинського писав, “що гарно оправлену книжку віддали кардиналові до Відня” [2, с. 4]. Автор описує соціально-побутове життя різних верств суспільства XVII ст., що проживали на теренах сучасної України, зосереджує увагу читача на політичних, моральних цінностях української шляхти, висвітлює життя козаків на Запорізькій Січі, битви козаків під Хотиним, Синопом, Каффою, Трапензутом, Царгородом [11, с. 44]. Історичні факти і події дають можливість читачеві уявити політичний та соціальний устрій Запорізького війська.

Маловідомим фактом для широкого кола був героїзм українців при облозі Відня турками 1683 р., зокрема українського шляхтича із Самбірщини – Юрія Кульчицького гербу Сас. Про нього писали також В.Щурат, І.Німчук. У газеті “Неділя” опубліковано короткий уривок із нарису І.Филипчака “Кульчицький – герой Відня” під назвою “Крізь турецькі обози”, де повідомлено, що “в нарисі описано життя Юрка Кульчицького, його любов до України, через яку мусів тікати на Січ, пригоди в Туреччині та побут у Відні” [10].

У краєзнавчих нарисах педагог вводить історичні події і, розповідаючи малознані факти з історії рідного краю, виховує національно-патріотичних громадян своєї Батьківщини. Педагог порушує проблему морального виховання, акцентує увагу на духовних цінностях, які доносилися до селян священиками, констатує, що священики с. Берегів проводили різні бесіди, заходи виховного значення [8, с. 66]. Над формуванням високої моральної свідомості кожного жителя села працювала сім'я Савриків, і це було вивчено педагогом із церковних джерел. Цінною книгою для педагога-краєзнавця виявилася “Єрмалогіонь”, яка дала можливість отримати інформацію про відому родину священиків Гавриків, яка молилась з парафіянами с. Берегів усе XVIII ст. і після себе залишила “акафіст І. Богослову, написаний дрібним уставом”. У цій книзі підібрано “вислови для звеличення патрона церкви”, з неї вивчали віруючі християни молитви та релігійні афоризми [8, с. 38].

На сьогоднішній день всі ці твори відомі читачеві, оскільки видавались в Україні та за кордоном (Аргентина, США). Повість “Кульчицький – герой Відня” вперше була надрукована у 1933 році, а в 1983 році була перевидана у Кліфтоні, стараннями Ірини Дибко-Филипчак.

Сьогодні виховання покликане передусім на основі кращих традицій духовної й культурної спадщини минулого, формувати в молоді національну ідею в інтересах Української держави, сприяти вихованню патріотів, спроможних відстояти її незалежність. Більш детального дослідження потребують проблеми змісту виховання, громадсько-просвітницької діяльності І.Филипчака.

Історичні нариси і твори краєзнавчої тематики І. Филипчак не втратили своєї актуальності і залишаються одними із найцікавіших книг, метою яких було і є формування патріотичних почуттів у дітей та молоді, бажання бути гідними слави своїх предків. Вони є джерелом збагачення теорії та практики виховання учнівської молоді у сучасних умовах. Творче використання спадщини педагога сприятиме вихованню патріотів України, спроможних відстояти її незалежність. Подальшого дослідження потребує літературно-публіцистичний доробок Івана Филипчак, твори, присвячені розвитку шкільництва на Лемківщині і Бойківщині.

Список використаних джерел

1. Герасимович І. Рецензія на працю І. Филипчак "Будівничий держави" // Рідна школа. – 1935. – Ч. 22. – С. 345.
2. ЛННБ України ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 48 (фонд Заклинських). – Оп.1. – Спр. 49-г. Филипчак Іван. Листи до Заклинського Богдана Романовича. – 23 арк.
3. Сухомлинська О. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К. : АПН, 2003. – С. 36-46.
4. Филипчак І. Анна Ярославна – королева Франції. – Дрогобич : Відродження, 1995. – 169 с.
5. Филипчак І. Будівничий держави / Іван Филипчак. – 2-е вид., доп. – Буенос-Айрес, Вид-во Юліана Середяка, 1985. – 150 с.
6. Филипчак І. Дмитро Детько. – Буенос-Айрес: Вид-во Юліана Середяка, 1985. – 124 с.
7. Филипчак І. Іванко Берладник або пропаша сила. – 2-е вид., доп. – Буенос-Айрес : Вид-во Юліана Середяка, 1986. – 135 с.
8. Филипчак І. Історія села Берегів Самбірського повіту. – Б. р. : Накл. культурних установ : читальні "Просвіти", кооп. "Єдність", каси "Селянська поміч" і кружка "Сільський господар", 1935. – 77 с.
9. Филипчак І. Княгиня Романова. – 2-е вид. – Кліфтон : Б.в., 1984. – 165 с.
10. Филипчак І. Крізь турецькі обози // Неділя. – 1933. – Ч. 32 (251). – 20 серпня.
11. Филипчак І. Кульчицький – герой Відня. – 2-е вид. – Кліфтон : Б.в., 1983. – 187 с.
12. Чужинці на німецьких високих школах // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 10. – С. 3.

The article deals with national values in the works on local history topics and historical essays of Ivan Fylypchak (1871 – 1945) – a pedagogue, a writer, a public figure of Halychyna. Attention is paid to the content of national-patriotic education of children and youth, the idea of the united Ukraine, patriotism, love for native land, knowledge of a mother tongue, moral aspects of the formation of patriotic feelings in a family.

Key words: *I. Fylypchak, national patriotic education, historical essays, works on local history topics, patriotism.*